

בנייתם והפעלתם של סל"ה טכנולוגי וקדמ"א לעולים צעירים

אתי מרון

בקדמ"א ב', המיועד לעולים צעירים מאתיופיה, מושם דגש על השלמת השכלה, הכשרה מקצועית והשמה בעבודה. סל"ה טכנולוגי מיועד לעולים חדשים מחבר המדינות, גילאי 17-20. מטרת התוכנית: הכשרה טכנולוגית במקצועות נדרשים בארץ, לימוד השפה העברית והכנה להשתלבות בצה"ל. משולבים גם לימודים לקראת גיור.

מטרות שני הפרויקטים

אסקור כאן שני פרויקטים ייחודיים: סל"ה טכנולוגי וקדמ"א, שנועדו לאוכלוסיות עולים צעירים מחבר המדינות ומאתיופיה.

על מנת לתת מענה למגוון אוכלוסיות העולים שהאגף עוסק בהכשרתן, נבנו באגף מודלים ייחודיים האמורים לענות על הצרכים השונים של העולים בתחומים: הכרת דפוס עבודה, הכשרה מקצועית, ושילוב בעולם התעסוקה במשק הישראלי. לצורך יישומם של מודלים אלה חוברים לאגף גופים נוספים המטפלים בעולים, שלהם משאבים ומקורות מגוונים, כגון הסוכנות היהודית, המשרד לקליטת עלייה, משרד החינוך והתרבות, הג'וינט ועוד.

פרויקט קדמ"א

תוכנית קדמ"א ב' (קידום מוכנות אישית) – תוכנית השכלה והכשרה לעולי אתיופיה צעירים - היא תוכנית משותפת למשרד התמ"ת – אגף בכיר להכשרה ופיתוח כוח אדם, למשרד החינוך – האגף לחינוך מבוגרים, ולסוכנות היהודית. על מנת להבין את מהות התוכנית קדמ"א ב', מצאתי לנכון לסקור שלב מקדים שלה – קדמ"א א', המתקיים באחריות משרד החינוך – האגף לחינוך מבוגרים.

קדמ"א א'

בשנים האחרונות עולים בכל שנה כ-3,300 איש מאתיופיה, מתוכם 250 עולים צעירים/רות רווקים/קות בני 17-25, שלהם השכלה של 5 שנות לימוד בממוצע. ביזמה משותפת של הסוכנות היהודית, משרד הקליטה ומשרד החינוך מופעלת תוכנית קליטה ראשונית ייחודית – קדמ"א א' - במסגרת לימודי אולפן א'. משך התוכנית כ- 10 חודשים, ומטרתה הן, על-פי הגדרת הסוכנות היהודית:

✓

אתי מרון היא מפקחת על עלייה וקליטה באגף להכשרה ופיתוח כוח אדם במשרד התעשייה המסחר והתעסוקה (תמ"ת) – אגף בכיר להכשרה ולפיתוח כוח אדם. מלווה זה שנים ארוכות פרויקטים רבים לעולים.

- ✓ גילוי הפוטנציאל הלימודי של העולים ומיצוי, והכנת הצעירים לקראת המשך הלימודים.
- ✓ לימודי עברית, אנגלית, מתמטיקה והכרת המחשב.
- ✓ השלמת לימודי הגיור.
- ✓ הכנת הצעירים לחיים עצמאיים בישראל.
- יצירת קבוצת גילאים הומוגנית המאפשרת סביבה לימודית תומכת.
- ✓ שיפור תהליך האינטגרציה בחברה הישראלית באמצעות ניצול ההזדמנויות החינוכיות והמקצועיות.
- ✓ הכנת הצעירים לגיוס לצה"ל.

במסגרת קדמ"א א' מופעלת תוכנית העשרה אינסטרומנטלית, באמצעות מכון פוירשטיין. המכון מסייע בפיתוח כלים ומיומנויות למידה לתלמידים ולצוות ההוראה. במסגרת העשרה זו נערכים מבחני אבחון דינמי המעריכים את יכולת הלמידה העתידית של הלומד, וזאת כחלופה למבחנים הפסיכומטריים המקובלים המודדים את רמת הידע הנוכחי. תוכנית ההעשרה האינסטרומנטלית מאופיינת בהתערבות שמטרתה לטפח ולפתח את הכושר הקוגניטיבי של התלמידים על ידי יצירת תנאים מוקדמים הנחוצים לתהליך הלמידה ולפיתוח מוטיבציה ללמידה.

בתום שלב הלימודים הראשוני באולפן א משרד החינוך מבחני מיון לבוגרי האולפן. על סמך המבחנים, נבחרו שתי קבוצות להמשך הלימודים בתוכנית קדמ"א ב', שהיא תוכנית המשך המיועדת להשלמת השכלה ולהכשרה מקצועית.

קדמ"א ב

רציונל ומטרות

על פי תפיסתי, הרציונל לבניית התוכנית הייחודית המבוססת על מודל שיוצג בהמשך, תואם למחקרים שנערכו בהשתתפות הג'וינט, מכון ברוקדייל וג'וינט ישראל שפורסמו ביוני 2003. במחקרים אלה מוצג מודל לטיפול בעולי אתיופיה צעירים. המודל גורס שעל הטיפול בהם להיות כוללני ולהתאפיין ברצף של הקניית שפה, השלמת השכלה, הכשרה מקצועית, הקניית מיומנויות של חיפוש עבודה, השמה בעבודה וליווי במהלך החודשים הראשונים לקליטה במקום העבודה. לפי מודל זה, יש להשקיע בהקניית מקצוע, תוך שיפור השכלתם של העולים. הדבר נעשה על ידי שילוב יסודות תעסוקתיים בהוראה, באמצעות מתן הסברים על עולם העבודה בישראל ומתן כלים להתמודדות עם עולם זה שאינו מוכר כלל לעולים הצעירים.

התוכנית מופעלת לראשונה, במתכונת שתוצג להלן, במכללה הטכנולוגית בעיר באר שבע. המכללה היא בעלת ניסיון עשיר בהכשרת עולים מאתיופיה. התלמידים מתגוררים במרכז קליטה במסגרת פנימייתית.

מטרות התוכנית:

- הכנת הצעירים להשלמת השכלה, שתאפשר את קידומם בעתיד.
- הכשרת הצעירים לרכישת מקצוע, לתעסוקה ולעבודה במקצועות נדרשים במשק.

הדרכים למימוש התוכנית:

- השלמת השכלה ל-8 שנות לימוד ול-10 שנות לימוד.
 - מתן תעודת סיווג מקצועי לבוגרי קורס הכשרה מקצועית, המאפשר שילוב מקצועי של הצעירים בעולם העבודה.
 - הכנת התלמידים להשתלבות בעולם התעסוקה במשק הישראלי.
- התוכנית הכוללת אמורה להימשך בין 18 ל-24 חודשים. במהלכה התלמידים מקבלים דמי קיום חודשיים מטעם המשרד לקליטת עלייה. משרד החינוך והתרבות – האגף לחינוך מבוגרים אחראי לתוכנית הלימודים ולהפעלתה בתחום ההשכלה. משרד התמ"ת – אגף בכיר להכשרה ולפיתוח כוח אדם אחראי לתוכנית הלימודים ולהפעלתה בתחום ההכשרה המקצועית.

מבנה התוכנית:

תוכנית הלימודים הכוללת, שמקיים משרד התמ"ת, מפוצלת לשני מסלולי לימוד, ובכל מסלול שני שלבים.

מסלול לימודים א' מיועד לתלמידים הלומדים במסלול לימודי השלמת השכלה ל-8

שנות לימוד ובהמשכו ל-10 שנות לימוד.

שלב א' במסלול זה מתקיים במסגרת מכינה ומורכב מלימודי יסוד מקצועיים (חשיפה לטכנולוגיה), סדנה רב-תכליתית שמטרתה לחשוף את התלמיד לעולם העבודה בתחומי התעסוקה: עובדי ייצור בתעשיית האלקטרוניקה, סיעות מאומנות וחשמל (תחומי תעסוקה נדרשים במשק). בנוסף, מועברות להם סדנאות בתחום כישורי עבודה ולמידה: מוטיבציה תעסוקתית, מיומנויות עבודה בסיסיות, הסתגלות לשינוי, ניהול זמן, פיתוח מיומנויות אישיות, תקשורת בינאישית, עבודה בצוות, תכנון וארגון הלמידה, למידה נכונה ומודל למציאת עבודה.

מטרות המכינה:

- הקניית מושגי יסוד בנושאים טכנולוגים כלליים.
- התנסות בסביבות עבודה מגוונות באמצעות סדנה רב תכליתית.
- הקניית כלים ראשוניים לשיפור תפקוד בעולם טכנולוגי.
- פיתוח וחיזוק האישיות התעסוקתית.

שלב ב' מורכב מלימוד מקצוע במסגרת הכשרה מקצועית במקצועות חשמל מעשי/סייעות מאומנות. העומדים בהצלחה בדרישות הקורס ובבחינות הגמר זכאים לתעודת גמר ממשלתית (קיימת אופציה לשדרוג, אם יילמד קורס חשמל מעשי).

מסלול לימודים ב' – מיועד לבעלי השכלה נמוכה.

שלב א' במסלול זה זהה לשלב א' במסלול לימודים א'.
שלב ב' כולל הכשרה לעולם העבודה באמצעות חשיפה לשלוש סדנאות: עובדי ייצור באלקטרוניקה, גננות נוי, וסדנה שלישית המתגבשת בימים אלו.
הסדנאות חושפות את התלמידים לתחומי תעסוקה נדרשים במשק הישראלי. העומדים בהצלחה בדרישות התוכנית יהיו זכאים לתעודת השתלמות.

מהלך התוכנית

התוכנית החלה בחודש מאי 2004 בלימודי עברית מרוכזים – באחריות משרד החינוך, ובחודש אוקטובר 2004 החלה תוכנית משותפת של משרד התמ"ת ומשרד החינוך והתרבות.

43 תלמידים החלו את לימודיהם במסגרת התוכנית. על-פי המודל שנקבע, הם למדו יומיים במכללה הטכנולוגית, באחריות משרד התמ"ת, ו-3 ימים במרכז הקליטה – באחריות משרד החינוך.

שלב א' של התוכנית (הכולל את שני מסלולי הלימוד) הסתיים בחודש מאי 2005.
38 תלמידים סיימו שלב זה בהצלחה.

בימים אלה החל משרד התמ"ת בביצוע שלב ב' של התוכנית. לאחר ראיונות אישיים עם תלמידי התוכנית וקבלת נתונים רלוונטיים מצוות המורים והמדריכים במכללה ומנציגי משרד החינוך – האגף לחינוך מבוגרים, מחוז דרום, נקבע כי 18 תלמידים ממשיכים במסלול הכשרה לעולם העבודה הכוללים שלוש סדנאות. הסדנה הראשונה שבה החלו התלמידים: סדנת עובדי ייצור באלקטרוניקה. 20 תלמידים ממשיכים במסלול הכשרה בקורס חשמל מעשי.

בחודשים יוני-יולי התלמידים לומדים יומיים בשבוע במכללה הטכנולוגית ושלושה ימי לימוד במרכז הקליטה. החל מחודש אוגוסט ועד סיום התוכנית התלמידים ילמדו 5 ימים בשבוע במסגרת משרד התמ"ת.
בתום תוכנית ההכשרה בוגרי התוכנית יופנו ללשכות התעסוקה במקום מגוריהם למציאת תעסוקה בתחום הכשרתם.

בעיות וקשיים ביישום

קריטריון הכניסה לקורס חשמל מעשי הוא תעודת השכלה המעידה על 9 שנות לימוד לפחות. התלמידים נמצאים כעת לקראת סיום לימודיהם במסלול 10 שנות לימוד, ובחינות הגמר ייערכו בחודש יולי. אני צופה קשיים לגבי התלמידים שלא יעמדו בבחינות, וייתכן שיהיה צורך להעבירם למסלול לימודים ב'. כמו כן ייתכן שנידרש לתת תגבורים במקצועות הלימוד הקשורים לקורס.

סיכום

כמי שמלווה את התוכנית מראשיתה אני רואה סממני שינוי חיוביים החלים בתלמידים בעקבות ההשתתפות בתוכנית. אלה מתבטאים בשאיפות גבוהות להצליח, הן בתחום ההשכלה והן בתחום ההכשרה המקצועית. התלמידים מאמינים ששיפור בהשכלתם והכרת דפוסי התעסוקה בחברה הישראלית יקלו על השתלבותם במשק התעסוקה בישראל. כמו-כן ניכר שבעקבות הלימודים בתוכנית התלמידים מייחסים חשיבות רבה יותר לפעילות למען הקהילה והחברה.

חשוב לציין שאחוז הנושרים מהתוכנית נמוך. לדעתי, המודל שהוצג לעיל הוא הנכון והראוי לקליטת עולים צעירים מאתיופיה המתחילים את צעדיהם הראשונים בארץ. הצלחת התוכנית תלויה בשיתוף פעולה רצוף והדוק בין הגופים החוברים לתוכנית ייחודית זו במכלול הנושאים המשותפים.

פרויקט סל"ה טכנולוגי – תוכנית לנוער עולה

אופיו של הפרויקט

משרד התמ"ת – האגף להכשרה ופיתוח כוח-אדם מפעיל זה שש שנים תוכנית ייחודית בשם סל"ה טכנולוגי (סטודנטים לפני הורים). יצוין ששמה הקודם של התוכנית היה 'חלו"מ' (חניך לומד מקצוע) - תוכנית עלייה לימודית.

הסוכנות היהודית מפעילה שבע תוכניות סל"ה בחבר המדינות. היא אחראית לשיווק ולגיוס המועמדים בכל התוכניות האלה, שסל"ה טכנולוגי היא אחת מהן. התוכנית מיועדת לעולים חדשים צעירים מחבר המדינות, בגילאי 17-20, העולים לארץ ללא בני משפחותיהם ולהם השכלה של 10 שנות לימוד לפחות. מפעילי התוכנית הם משרד התמ"ת – אגף בכיר להכשרה, הסוכנות היהודית, המשרד לקליטת עלייה, משרד החינוך – אגף לחינוך מבוגרים, והמכללה הטכנולוגית בבאר שבע.

מרבית החניכים מגיעים מרקע סוציו-אקונומי נמוך, מסיטואציה חברתית-תרבותית של ניתוק מבית הספר והעדר מיומנויות למידה.

מטרות ויעדים

- הכשרה טכנולוגית במקצועות נדרשים במשק ובתעשייה בארץ
- לימוד השפה העברית
- הכנה להשתלבות בצה"ל
- קליטה והשתלבות בחברה בישראל.

מבנה התוכנית

משרד התמ"ת – אגף להכשרה ופיתוח כוח אדם מפעיל חמישה קורסי הכשרה מקצועית במסגרת תוכנית סל"ה טכנולוגי.

התוכנית הנוכחית החלה באוקטובר 2004 – וסיום התוכנית צפוי לאוגוסט 2005 לקורסים הנלמדים במכללה הטכנולוגית בבאר שבע, ולפברואר 2006 לקורסים הנלמדים במכללה למלונאות - שלוחת המכללה הטכנולוגית ערד.

בתוכנית החלו ללמוד כ-112 תלמידים. במכללה הטכנולוגית בבאר שבע נלמדים שלושה קורסי הכשרה מקצועית: קורס גרפיקה ממוחשבת, קורס תכנות מחשבים, קורס תחזוקת מחשבים. במכללה למלונאות בערד, שלוחת המכללה הטכנולוגית, נלמדים שני קורסי טבחות.

בכל מהלך ההשתתפות בתוכנית התלמידים מתגוררים, על בסיס פנימייתי, במרכזי קליטה בבאר שבע ובערד. הם מתקיימים מסל קליטה ומדמי קיום חודשיים, באחריות המשרד לקליטת עלייה.

התלמידים לומדים תוכנית לימודים מלאה של 40 שעות שבועיות. בכל קורס משולבים לימודים כלליים במקצועות: מתמטיקה, אנגלית, חברה, אזרחות וידע עם, מינוח מקצועי בעברית. סדנת מיומנויות למידה הועברה מטעם משרד התמ"ת בתחילת התוכנית.

לימודי מסורת ישראל (לימודים לקראת גיור) משולבים בתוכנית מעבר לחומר הלימודים הקבוע – באחריות הסוכנות היהודית.

בכל קורס משולבים לימודי אולפן א' מטעם משרד החינוך – האגף לחינוך מבוגרים. לימודי האולפן, בסך כולל של 500 שעות, מתפרסים על פני כל התוכנית, שבתחילתה התלמידים קיבלו כ-20 שעות שבועיות לימודי אולפן ו-20 שעות שבועיות לימודי מקצוע ולימודים כלליים.

במחזור סל"ה קודם התקיימו מפגשים משותפים בין צוותי ההוראה באולפנים לבין צוותי הוראת המינוח המקצועי בעברית. המפגשים דנו בזיקה בין נושאי הלימוד של האולפן ונושאי הלימוד של והעברית המקצועית הקשורה לכל אחד מהקורסים. מפגשים אלה נערכו ביוזמה משותפת של הפיקוח הפדגוגי בתמ"ת ובמשרד החינוך. ניסיון מוצלח זה ממשיך במחזור הנוכחי.

גיבוש הרציונל לתוכנית

- הרציונל לקיים את התוכנית במתכונת הנוכחית נקבע על רקע הליך מתמשך של הפקת לקחים המלווה את התוכנית מראשיתה.
- נציגי האגף להכשרה השתתפו בתהליכי המיונים שהתקיימו בחו"ל.
 - לימודי העברית במסגרת האולפן מהווים חלק אינטגרלי מלימודי ההכשרה המקצועית, אך המיקוד הוא על לימודי ההכשרה המקצועית, בהתבסס על ההנחה שלימוד מקצוע סמוך לבואם של החניכים לארץ יתרום להגברת המוטיבציה אצלם להישאר בתוכנית עד סופה. במחזורים קודמים, שבהם התלמידים הגיעו לשלב ההכשרה בתום לימודי אולפן א', הייתה נשירה מהתוכנית.
 - הלימודים העיוניים והמקצועיים מתחילים בשפה הרוסית, מפי מורים דוברי השפה; בהמשך התוכנית המורים מלמדים בשפה העברית.
 - במחזור הנוכחי מונו מחנכות כיתה בכל קורס. תפקידיהן:
 - א. לתת מעטפת תמיכתית לתלמידים מבחינה לימודית והתנהגותית.
 - ב. להיות בקשר רציף עם כל הצוות החינוכי והטיפול במכללה.
 - ג. ליזום פעילויות הקשורות לנושאים אקטואליים, חברתיים ועוד.

ליווי התוכנית וחיזוקה

המכללה הטכנולוגית בבאר שבע מפעילה:

- א. חונכים, בוגרי תוכניות חלו"מ וסל"ה ממחזורים קודמים, שהשתלבו במגמת הנדסאות במכללה. אלה עוזרים לתלמידים במקצועות הלימוד השונים.
- ב. יועצת חינוכית.
- ג. שעות עזר לתלמידים מתקשים בשעות אחר הצהריים. השיעורים מתקיימים במרכז הקליטה.
- ד. כיתות מחשב לתרגול החומר הנלמד בשעות אחר הצהריים. הכיתות מתקיימות במכללה.

שלוחת המכללה בערד מופעלת בתוך מרכז קליטה. בית הספר מפעיל בשעות אחר הצהריים מערך שיעורי עזר לתלמידים המתקשים בתחום המקצועי. בנוסף בית הספר מקיים קשר שוטף עם צה"ל, באמצעות השף הצבאי הראשי ובגיבוי ראש ענף מזון בצה"ל, במסגרת ההחלטה לאמץ את הצעירים ולעודדם להצליח בלימודים, להתגייס, ואף להיקלט במקצוע הטבחיות בצבא וכך לצבור ותק מעשי בתחום המקצועי. חלק מהתלמידים משתתפים בפעילות 'אחרי' - נוער מוביל שינוי, יחד עם צעירים עולי אתיופיה הלומדים במסגרת תוכנית קדם"א במרכז הקליטה ותיכונים 'ותיקים'. הצעירים תורמים לקהילה בפעולות שונות.

תוכנית סל"ה טכנולוגי בבאר שבע ובערד כוללת סל תרבות עשיר לצד קורסי ההכשרה. הסוכנות היהודית עורכת פעילות תרבותית-חברתית המשלבת התנסויות חברתיות וחוייתיות עם למידה, היכרות וחשיפה לחברה הישראלית. פעילויות לדוגמה: סמינרים לימודיים, אירועים הקשורים למאורעות היסטוריים בתולדות המדינה, סדנאות להעמקת התודעה היהודית, סדנאות בנושא מניעת סמים ואלכוהול, סדנאות בנושא תכנון המשפחה, תכנון תקציב ועוד.

הסוכנות היהודית מעניקה מעטפת טיפולית של עבודה פרטנית מול התלמידים, באמצעות ליווי וייעוץ של פסיכולוגית דוברת השפה. במהלך תוכנית הלימודים יוצאים התלמידים לסיורים מקצועיים ולימודיים בכל אחד מתחומי ההכשרה המקצועית. תלמידים שיצליחו בבחינות הגמר המקצועיות בתום התוכנית יהיו זכאים לקבל תעודת גמר ממשלתית מטעם משרד התמ"ת. מרבית בוגרי התוכנית מתגייסים בסיומה לצה"ל. לפי נתוני הסוכנות היהודית לגבי מחזורים קודמים, כ- 70% מהבנים התגייסו לצבא.

קשיים ביישום התוכנית

התוכנית, מעצם היותה מיועדת לצעירים בודדים בגיל ההתבגרות, מתמודדת עם בעיות המלוות כל צעיר בגיל ההתבגרות, קל וחומר עולה צעיר בודד: הרגשת לחץ ותסכול, מצוקות על רקע ניתוק מסביבתו המקורית, בעיות של זהות אישית, מינית, משפחתית ולאומית, חוסר אמון בממסד, מרידה במוסכמות, בעיות לימודיות והתנהגותיות וכו'.

כדי לתת כלים להתמודדות עם הקשיים שהועלו, הצעתי לקיים השתלמות לצוותי ההוראה במכללה, שבעזרתה ניתן יהיה להבין טוב יותר את התופעה הייחודית של עליית צעירים מברית המועצות לשעבר. מטרתיה האופרטיוויות של ההשתלמות הן:

1. לחשוף את צוותי ההוראה לגופי ידע על העולם שממנו הגיעו הצעירים.

2. הכרת הבעייתיות והקשיים המאפיינים את הווייתם של הצעירים.

3. מתן הדרכה וייעוץ לצוות החינוכי המתמודד עם האוכלוסייה המצויה במצבי נעבר, הגירה, לחץ, קושי, תסכול, מצוקה וכו'.

כל זאת בהנחה שאורחות חייו של התלמיד, תפיסת עולמו לגבי הממסד ותפיסתו את התהליכים הפנימיים שהוא חווה מתבססים על ניסיון חייו בארץ הולדתו. תכופות ניסיון זה אינו תואם את המציאות הישראלית, ועל כן הצעיר מתקשה בפירוש ציפיותיה של הסביבה החדשה ממנו. כמו-כן ניתוקו מסביבתו המקורית הוא חד ומכביד על יכולות ההתמודדות שלו עם המציאות החדשה. הנוער הלומד בתוכניות אלה מצוי רוב הזמן בקבוצות נפרדות מהנוער הישראלי, ובמקרים רבים מרגיש דחוי, לא רצוי, לא מקובל או לא שייך לחברה שבתוכה הוא חי.

סיכום

ועדת היגוי/ביצוע מתכנסת באופן שוטף בכל מהלך התוכנית ומלווה אותה. הוועדה נדרשת לתת פתרונות הולמים ותואמים למצוקות ולקשיים העולים במהלך התוכנית, הן בפן הלימודי והן בפן ההתנהגותי.

במחזור הנוכחי אחוז הנשירה מן התוכנית, בהשוואה למחזורים קודמים, נמוך. נראה לי שהמיונים שנערכו בחו"ל בהשתתפות נציגי האגף תרמו ליתר מקצועיות בבחירת הסטודנטים ובשיבוצם במגוון הקורסים שהציע השנה האגף להכשרה ופיתוח כוח אדם במשרד התמ"ת.